

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

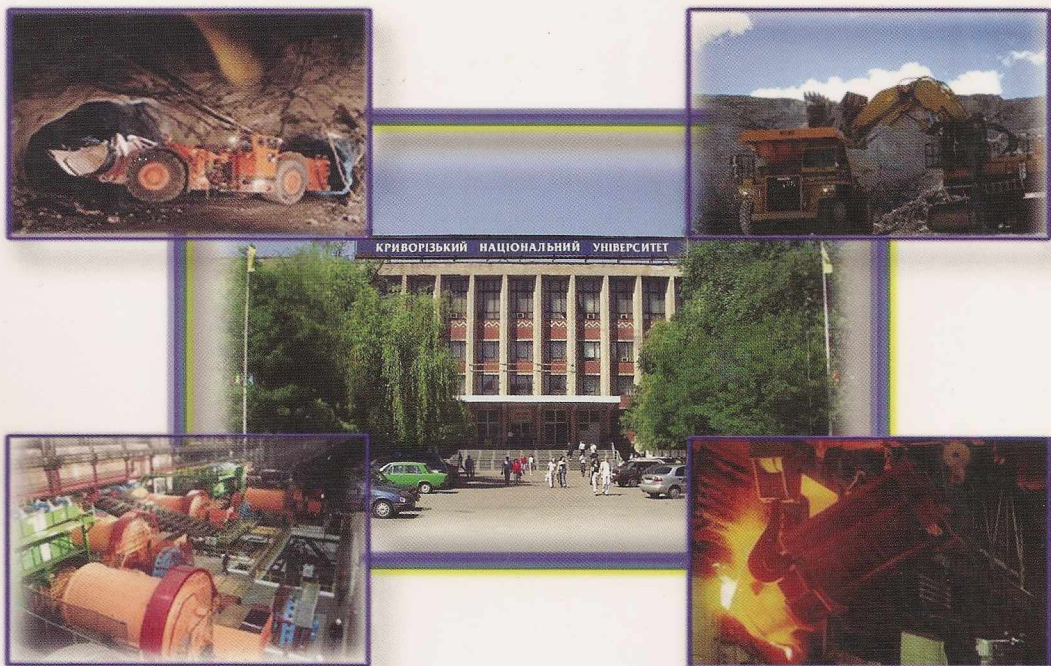
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Том 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 378.147:37.036 (07)

Л. Ф. Ейвас

ст. викладач кафедри ДПМ та дизайну

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «СТИЛЬ», «ХУДОЖНІЙ НАПРЯМ», «ХУДОЖНЯ ЕПОХА» У ВІЗУАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ

У статті трактується відмінності основних мистецтвознавчих понять: стиль і художній напрям, художня епоха; розглядаються функції, рівні та механізм видозміни стилю.

Ключові слова: стиль, художній напрям, художня епоха, художній процес.

В статье трактуются различия основных искусствоведческих понятий: стиль и художественное направление, художественная эпоха; рассматриваются функции, уровни и механизм видоизменения стиля.

Ключевые слова: стиль, художественное направление, художественная эпоха, художественный процесс.

The paper interpreted the main differences of art concepts and art direction style, artistic epoch, covers functions, levels and gear modifications style.

Keywords: style, art direction, art era, the artistic process.

Серед численних мистецтвознавців, митців і науковців, що досліджували проблему стилю, його функції, рівні та видозміни слід виділити низку особистостей, завдяки яким закладалися філософсько-естетичні підвалини, була описана та піддана мистецтвознавчому аналізу історія стильових змін, та які особисто на певному етапі розвитку світової культури впливали на формування того або іншого стилю.

Ось тільки деякі з яскравих особистостей, творчість яких в ті чи інші часи впливала на формування стильових традицій у світовому мистецтві: Гомер, Аристофан, Данте, В. Шекспір, Мольєр, Гете, І. Ф. Шиллер, О. Бальзак, Л. Толстой, О. Достоевський, М. Гоголь в літературі;

І.-С. Бах, Й. А. Моцарт, Л. ван Бетховен, П. Чайковський, К. Дебюссі, Стравинський в музиці; Ч. Ченніні, Л. Альберті, Леонардо да Вінчі, А. Дюрер, Н. Пуссен, Ф. Гойя, К. Коро, Г. Курбе, Е. Делакруа, Е. Моне, В. Ван Гог, О. Ренуар, Е. Мане, А. Матіс, П. Пікасо, О. Саврасов, І. Шишкін, А. Куїнджі, В. Поленов, І. Левітан, І. Рєпін, В. Серов, М. Нестеров, К. Коровін, І. Грабар, М. Кримов, Б. Кустодієв, Т. Яблонська, М. Приймаченко та багато інших в образотворчості [6;7].

Поняття «стиль» (від лат. *stylus* – паличка для письма, що належала до особистих речей людини) безпосередньо пов'язувалось з особистим началом, передбачало індивідуальну форму вираження у мистецтві. «Стиль» ототожнюється з добою Відродження, що залишилася в історії людської цивілізації як епоха видатних персоналій. Разом з тим, історія художніх стилів як єдність змісту і форм його виявлення в мистецтві, формується вже в Стародавньому світі.

Слід враховувати, що типологія мистецтва оперує численними визначеннями, до яких належать і це поняття. Вони є своєрідними засобами осмислення та усвідомлення феномена художньо-творчого процесу. Поняття «художня епоха» варто інтерпретувати як конкретно-історичний етап розвитку мистецтва, що безпосередньо пов'язаний із суспільно-історичною добою.

Гінзбург М. Я., а слідом за ним і Боров Ю. Б. дійшли до висновку, що художня епоха містить «художні напрями», що об'єднують митців, які, спираючись на спільні естетичні принципи, через особливості «індивідуального стилю» осмислюють і відображають дійсність у конкретно-чуттєвих образах [5;8].

Стиль є важливою категорією естетики. Поняття «стиль» багатозначне, ним користуються різні науки (літературознавство, мистецтвознавство, лінгвістика, культурологія, естетика). Стиль передстає як якість певної культури, яка відрізняє її від усілякої іншої, як конструктивний принцип побудови культури.

За сучасним «Словником синонімів української мови» «стиль (сукупність прийомів, особливостей, поведінки, характерних для якогось автора; зовнішні прийоми чийогось виконання, характерна особливість)». У свою чергу «Філософський словник» дає таке визначення стилю: «Стиль (в мистецтві) – спільність образної системи, засобів і прийомів художньої виразності, що історично склалася, обумовлена єдністю ідейно-естетичного та суспільно-історичного змісту. Ця єдність досягається на основі певного творчого методу.

У стилі знаходять відображення як соціально-економічні умови життя суспільства, так і особливості і традиції того або іншого народу. Такими є, наприклад, архаїчний стиль,

елліністичний, романський, готичний, стиль Відродження, бароко, рококо, ампір, модерн та ін. Кожен стиль найбільш повно проявляється у певних видах мистецтва. Народження нового стилю що виявляє глибокі суспільні зміни, стається тільки тоді, коли виникає принципово нове співвідношення між художньою формою та ідейним змістом» [11, с. 461].

Російський дослідник мистецтва І. А. Бартенев так характеризує дефініцію «стиль»: «Стиль – сукупність основних рис і ознак архітектури даного часу і даного народу, які виявляються в особливостях її функціональної, конструктивної та художньої сторін. Кожен стиль породжується певною епохою, разом з нею еволюціонує і відмирає або ж переходить у інший стиль, що досить від нього відрізняється і складається ще в його межах » [1, с. 18]. Звідси можна зробити висновок, що стиль, який існував раніше не може бути штучно відновлений, як не може бути відновленою і епоха, яка визначила його появу. На переконання автора, серед науковців другої половини ХІХ ст. склалася неправильна думка про стиль як про набір декоративно-орнаментальних засобів, типових для тієї або іншої епохи, які застосовувалися для оформлення фасадів, внутрішніх приміщень – інтер'єрів споруд або зв'язаних з ними предметів оздоблення. Насправді ж поняття стилю є більш широким і містким, до нього входять характерні для даного часу прийоми побудови планів і об'ємних композицій споруди, використовувані будівельні матеріали і конструкції, а також типові форми і мотиви художнього оздоблення.

За визначенням професора філософії Ю. Б. Борєва, стиль – набір «генів» культури (духовних принципів побудови твору, відбору і сполучення мовних одиниць), обумовлюючий тип культурної цілісності» [5, с. 187]. Мистецтвознавство розуміє стиль як обмежену множину елементів, які володіють стійкістю і якісною визначеністю. Вибірковість художнього стилю має духовно-історичну природу. Стиль – це чинник, що забезпечує організацію та монолітність мистецького добутку. Стиль – типологічна цінність, модель обличчя світу, закарбованого мистецтвом на певному етапі історичного розвитку.

Достатньо поширеним у наші дні є наступне формулювання цього поняття: «Стиль у широкому значенні – це історично сформована і соціально зумовлена єдність ідейно-образного змісту та формально-художніх засобів його втілення у конкретну добу» [10, с. 16]. Також, вважається, що стиль характерний порівняно сталою системою художніх форм, іноді детально регламентованих. Форма і орнаментальні мотиви у виробках дизайну і декоративно-прикладного мистецтва дають можливість відрізнити один стиль від іншого. В історії мистецтва виділяються такі основні історичні стилі: давньоєгипетський, античний (Стародавній світ), романський, готика (Середньовіччя), ренесанс, бароко, рококо, класицизм, історизм (Новий час).

Сьогодні поняття «стиль» належить до найбільш дискусійних, що передусім пов'язано зі складністю його інтерпретації. Існує велика кількість моделей аналізу феномена стилю, які об'єднує між собою тенденція до певного ототожнення понять «художній стиль», «художній напрям» та «художня епоха». Поняття «стиль» приходить на зміну транскультурному поняттю доби середньовіччя – «канону» (від грец. – правило, норма), що являв собою систему жорстких норм та правил і фактично нівелював індивідуально – творче начало. Тому в зазначений період особливого розквіту набувають іконопис і храмове будівництво – мистецтво, що було позбавлене авторства [2; 5].

Поняття «художня епоха» варто інтерпретувати як конкретно-історичний етап розвитку мистецтва, безпосередньо пов'язаний із суспільно-історичною добою. Художня епоха містить «художні напрями», що об'єднують митців, які, спираючись на спільні естетичні принципи, через особливості «індивідуального стилю» осмислюють і відображають дійсність у конкретно-чуттєвих образах. Отже, враховуючи етимологію, історію виникнення і розвитку поняття, можна зробити висновок, що художній стиль – це система художньо-образних засобів і прийомів, що належать конкретному митцеві. Отже, слід розмежовувати такі поняття як художня епоха; художній напрям; художній стиль.

Взаємодія зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (художні традиції, художній розумовий матеріал) чинників формує художній процес. Історично міняється світ, змінюються його явища. Тобто, світові зміни – це процес, мистецтво – також процес, але, художній, в якому відображуються зміни дійсності. Реалії життя пред'являють до мистецтва певні вимоги. Проте самі по собі ані зміни історичної реальності, ні її вимоги нічого не можуть створити в художній

культури, тому що тут нові явища утворюються тільки на власне художній основі (традиції, попередній художній матеріал) [5, с. 188].

Напряма – система художніх творів, побудованих по одній типологічній моделі з інваріантною (єдиною і стійкою) концепцією світу. Зміна художніх напрямів – процес зміни художньої концепції світу, що виявляється через зміну типу структури художнього твору. Виникнення нових напрямів мистецтва відбувається на основі художньо-розумових передумов (художніх традицій), що змінюються під впливом нових історичних реалій і під впливом науки, філософії, релігії і інших матеріальних і духовних чинників.

Так у структурі мистецтва ХХ ст. органічно поєдналися напрями відверто протилежної художньої орієнтації: формалістичні напрями (футуризм, кубізм), нереалістичні напрями (експресіонізм, сюрреалізм), реалістичні напрями (натуралізм, соцреалізм, веризм.). Кожен із зазначених напрямів залишився в історії художньої доби ХХ ст. завдяки яскравим творчим особистостям, які через свій неповторний індивідуальний стиль, авторське розуміння природи і завдань мистецтва відображали й осмислювали у художніх творах загально філософські проблеми сенсу буття [3].

Виділяють чотири основні функції стилю:

Стиль – чинник творчого процесу, здійснення орієнтації художника по відношенню до реальності, до художньої традиції, до публіки.

Стиль – чинник соціального буття твору, який обумовлює існування твору як закінченого художнього явища, дозволяючи уникнути еkleктики. Стиль виражає характер, спрямованість і міру естетичного освоєння світу людиною і виступає носієм істотних рис естетичної цінності і художнього значення твору. Підпорядковувавши кожному деталі загальному конструктивному задуму, стиль визначає структуру твору і його приналежність до певного типу культури.

Стиль – чинник художнього процесу, його стрижень. Стиль орієнтує художника по відношенню до процесу розвитку мистецтва, забезпечує розвиток традиції на новій підставі, сприяє взаємодії мистецтва різних епох.

Стиль – чинник художнього спілкування (автора і пересічної людини). Стиль визначає характер естетичної дії твору на аудиторію, орієнтуючи художника на певний тип людини, а останню – на певний тип художніх цінностей. Художній стиль – сфера оперативної дії мистецтва на свідомість людей. Стиль моментально у інформаційному сенсі, повідомляє про цілісну якість твору.

Через стиль митець передає свідоцтво свого авторства, знак своєї особи, закладений в кожній «фразі» твору, в ритмі, в інтонації. У стилі здійснюється (або уривається) художня комунікація: дійсність – творець – твір – виконавець – реципієнт (отримувач) – дійсність. На кінцях цього ланцюжка знаходиться реальність; її сприймає художник і на неї ж під впливом мистецтва впливає публіка. У цьому значенні стиль є спосіб вдосконалення реальності за допомогою культури.

Мистецтвознавці виділяють дев'ять рівнів стилістичної спільності [5, с. 189-190]. Перший, глибинний, шар стилю – тематична і інтонаційна спільність культури. Передовсім, це загальне враження від композиційних та колірних ритмів, характерних для певного історико-культурного прошарку, а слідом осмислюється тема твору та його деталі. Другий стильовий рівень – національна стилістична спільність, яка у вигляді єдиного тематичного і інтонаційного фонду, конкретизується, спираючися на життєвий досвід певного народу. Національно-стильові особливості культури дозволяють за стильовими ознаками відрізнити витвір російського мистецтва від німецького тощо. Третій стильовий шар – національно-стадіальний стиль або національний стиль народу, що знаходиться на певному етапі історично-культурного розвитку (італійське бароко, або у французькій інтерпретації – стиль Людовика XIV). На цьому рівні стилістична спільність може звужуватися до одного виду мистецтва (наприклад, російський ампір в архітектурі) і навіть до одного з жанрів (наприклад, стиль фаюмського портрету). З іншого боку, національно-стадіальний стиль може розширяться і охоплювати не тільки мистецтво, але і культуру в цілому. Четвертий рівень стилю – стиль художнього напрямку (спільність, властива всім творам даного напрямку). Історичне ускладнення художнього процесу, породжує різні напрями, і усередині кожного складається стилістична спільність. Стилiстична спiльнiсть художнього напрямку змiнюється: то розширюється (так класицизм, накладає відбиток на паркову культуру, етикет, моду і інші феномени культури епохи), то

звужується і конкретизується в різних течіях, що розділяють даний напрям, доповнюючись ще одним рівнем спільності (вірніше, «підспільності») – стилем течії (імпресіонізм). П'ятий шар стилістичної спільності – індивідуальний стиль художника, що відображає особливості його художнього мислення. Шостий рівень стилістичної спільності – стиль періоду творчості. Характеристики творчості митця – індивідуальність, особливості мислення, ціннісна орієнтація протягом творчого життя істотно змінюються і індивідуальний художній стиль знаходить новий ступінь спільності (наприклад, П. Пікассо і С. Далі розпочали свій творчий шлях у межах школи класичного іспанського живопису, продовжуючи кращі традиції Веласкеса, Рібейри, Гойї, а згодом їх імена набули статусу символів двох найсуперечливіших та найцікавіших напрямів ХХ ст. – кубізму та сюрреалізму, що склалися у межах нереалістичної методології) [9; с. 12]. Сьомий рівень стилістичної спільності – стиль твору. Залежно від наповненості духовного життя художника і його життєвого досвіду, неповторна стилістична цілісність може виникати у окремого художнього твору і тоді він виступає стилістично своєрідним навіть по відношенню до інших творів того ж митця. Восьмий рівень стилістичної спільності: стиль елементу твору, Він проявляє себе у творах, які будуються за принципами колажу, тобто, досить мозаїчно. Він припускає навмисне «склеювання», стиковку стилістично різнорідних елементів. Цей рівень вперше виник в кінці ХІХ – початку ХХ ст. у витворах еkleктичного мистецтва. Полістилістичний твір завдяки іншим рівням стилістичної спільності зберігає цілісність. Дев'ятий рівень стилістичної спільності – стиль епохи, який об'єднує все різноманіття художніх явищ даної епохи. Стиль епохи інваріантний і припускає різноманітність своїх проявів, по-різному тотожних суті свого часу [5, с. 192].

Висновки. Стиль – маніфестація культури як цілого, видимий знак естетичної єдності. По мірі ускладнення цілого все важче відшукати в ньому цю єдність, тому деякі дослідники заперечують наявність в сучасному мистецтві стилю епохи і бачать його лише на ранніх стадіях художньої культури. Проте у наш час, при всьому ускладненні художнього процесу, при всьому наростанні в ньому стилістичної строкатості і збільшенні стилістичних шарів, не втрачається епохальна типологічна спільність мистецтва. Саме вона і складає стиль епохи.

Література

1. Бартенеv И. А. Очерки истории архитектурных стилей: [Учебн. пособие] / И. А. Бартенеv., В. Н. Батажкова. – М.: Изобраз. Искусство, 1983. – 384 с.
2. Беренштейн Б. М. Традиция и канон: два парадокса. Критерии и суждения в искусствоведении. / Б. М. Беренштейн. – М.: Искусство, 1986 – 197 с.
3. Бирюкова Н. Западноевропейское прикладное искусство XVII – XVIII вв. / Н. Бирюкова. – Л., 1972. – 132 с.
4. Бодрийяр Ж. Система вещей / Ж. Бодрийяр // Зенкин С. Н. пер. с фр. и сопроводит. ст. М.: Рудомино, 1999. – 103 с.
5. Боров Ю. Эстетика / Декоративное искусство / – М.: Издательство политической литературы, 1981. – 399 с. Техніка, 1988. – 304 с.
6. Власов В. Г. Стили в мистецтві: Словник в 3 т. / В. Г. Власов – Спб.: Кольна, 1995. Т.2. – 1995. – 672 с.
7. Герман М. М. Основные принципы классификации видов искусств / М. М. Герман, В. К. Скатерщинов. – М.: Искусство, 1982.
8. Гинзбург М. Я. Стиль и эпоха / Моисей Яковлевич Гинзбург – М.: Госиздат, 1924. – 244 с.
9. Райли Н. Элементы дизайна. Развитие дизайна и элементов стиля от Ренессанса до постмодернизма. – М., 2004. – 597 с.
10. Удріс І. М. Нариси з історії зарубіжного дизайну. Новий та новітній час: [навчальний посібник] / І. М. Удріс, А. В. Школяр. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. – 252 с.
11. Философский словарь / [Под ред. Фролова И Г. – 5-е изд.]. – М.: Издательство политической литературы, 1987. – 590 с.
12. Хиллер Б. Стиль ХХ века. / Б Хиллер. – М., 2004. – 271 с.